

OČUVANJE DEPOZITA U FUNKCIJI POSTIZANJA OPTIMUMA LIKVIDNOSTI KAO OSNOVNE PRETPOSTAVKE ZA ODRŽIVOST BANAKA NA FINANSIJSKOM TRŽIŠTU SRBIJE

Dragana Ikonić
Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad, Srbija
dragana_ikonik@yahoo.com

Snežana Milošević
Ekonomsko – trgovinska srednja škola, Senta, Srbija
snezana.milosevic@fondmt.rs

Apstrakt. Istorijski gledano, banke su pokazivale predispoziciju za rizik likvidnosti i težinu uticaja ovog rizika na celokupnu privredu. Naime, rizik likvidnosti je u sklopu same prirode bankarstva jer banke pored upravljanja sopstvenom likvidnošću, imaju ulogu likvidnosnog provajdera kroz stvaranje likvidnog tržišta. Upravljanje rizikom likvidnosti predstavlja srce stvaranja osećaja poverenja i bezbednosti javnosti u banku, odnosno celokupan bankarski sistem. Strateška odluka banke o stvaranju likvidnosnog balona u "normalnim" ekonomskim uslovima smanjuje rentabilnost poslovanja, dok u kriznim periodima ovaj višak likvidnosti bankama može stvoriti konkurentsku prednost. Centralni deo strateškog menadžmenta ogleda se u činjenici da, upravljanjem, odlučivanjem, kontrolom i praćenjem aktivnosti, osposobe banku da u svakom trenutku dinamički bilansira priliv i odliv sredstava, a istovremeno postigne rentabilno i sigurno poslovanje. Kvantitativni modeli predstavljaju samo apstrakciju realnosti poslovanja banaka, koja se bazira na rezultatima iz prošlosti, stoga se nameće potreba korišćenja i kvalitativnog pristupa, odnosno mišljenja eksperta.

Nema sumnje da su banke na domicilnom finansijskom tržištu uspešno položile prvi test iz oblasti menadžerisanja rizikom likvidnosti. Naime, naglo povlačenje deviznih depozita, kao najvažnijeg izvora za očuvanje likvidnosti i finansiranje kreditnih aktivnosti banaka od strane fizičkih lica, (kada je po nekim procenama povučeno oko milijardu evra štednje iz bankarskog sistema), upravo je jedan od onih scenaria koje bankari najmanje priželjkuju. Međutim, pravovremeno reagovanje banaka i intervencija Vlade kroz razvoj sistema zaštite depozita uspeo je da obezbedi dovoljnu količinu likvidne aktive za izmirivanje ovih obaveza. Time su dokazale da im se sa pravom može verovati i da javnost nema potrebe da strahuje od povratka ponašanja banaka iz devedesetih godina. Dešavanja iz poslednjeg kvartala 2008. godine, podsetila su domaće analitičare na važnost scenaria analize i stres testova za kvalitativno upravljanje rizicima i održavanje likvidnosti.

Ključne reči: likvidnost, depozit, upravljanje rizikom likvidnosti

PRESERVING THE FUNCTION OF DEPOSITS IN ACHIEVING OPTIMUM LIQUIDITY AS BASIC CONDITION FOR SUSTAINABILITY OF BANKS ON SERBIAN FINANCIAL MARKET

Abstract. Historically, banks have shown predisposition to liquidity risk and influence of this risk the entire economy. Specifically, liquidity is the very nature of banking, because banks in addition to managing their own liquidity, act as liquidity providers by creating a liquid market. Liquidity risk management is the heart of creating a sense of public confidence and security to the bank or the entire banking system. Strategic bank decision on the creation of liquidity bag in "normal" economic conditions reduces profitability, while in times of crisis, this excess of liquidity can create competitive advantage to bank. The central part of strategic management can be seen that, management, decision-making, control and monitoring activities, enable the bank at any time dynamic balancing inflow and outflow of funds, while achieving cost-effective and secure business. Quantitative models are only an abstraction of the reality of banks, which is based on the results of the past, so there is a need to use a qualitative approach, or expert opinion.

There is no doubt that banks on the domestic financial market, successfully passed the first test in the field of liquidity risk management. Namely, the sudden withdrawal of foreign deposits, as the most important sources for financing of credit activities of banks by private individuals, when, according to estimates drawn around one billion euros of savings from the banking system, it was one of those scenarios that bankers at least aspire to. However, the timely response of banks and government intervention through the development of the deposit protection system to provide sufficient liquid assets to settle these obligations. Time proved that they are entitled to be trusted and that the public does not need to fear the return of bank behavior in the nineties. Events from the last quarter of 2008. years, recalled that local analysts to the importance of scenario analysis and stress tests for quality management.

Key words: deposit, liquidity, liquidity risk management.

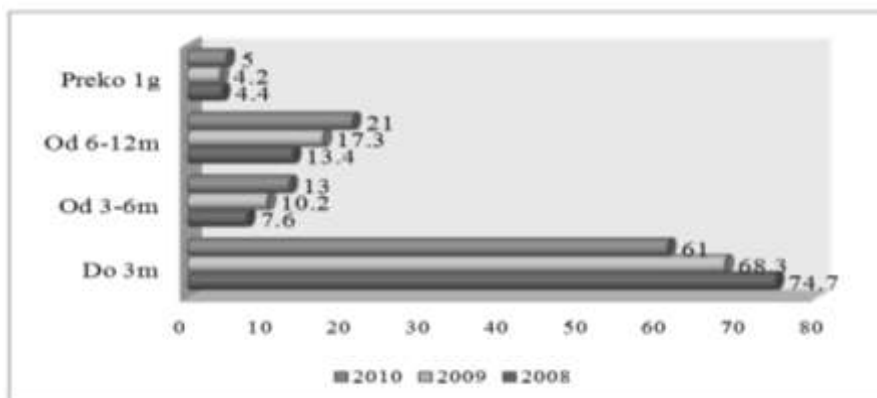
BANKARSKI DEPOZIT VS. LIKVIDNOST

Likvidnost predstavlja sposobnost banke da obezbedi likvidna sredstva za isplatu dospelih i povučenih depozita, za finansiranje rasta imovine i poslovanja, kao i da se izmire druge predviđene i nepredviđene finansijske obaveze. Banke trebaju održati određeni nivo likvidnosti da bi mogle uredno otplaćivati dospele obaveze po aktivnim, pasivnim i neutralnim bilansnim i izvanbilansnim poslovima (Rose, 1992). Rizik likvidnosti predstavlja rizik od nedovoljno likvidnih sredstava na raspolaganju za navedene potrebe u određenom trenutku, a isto tako sadrži u sebi i tržišni aspekt rizika u pogledu nemogućnosti banke da izvrši transakcije na finansijskom tržištu, zbog sistemskih poremećaja u zemlji ili zbog nedovoljne dubine tržišta.

Banke koje imaju veću likvidnost pre krize biće u stanju da deluju kao likvidnosni servis za komitente koji nemaju uspostavljene kreditne linije. Sa druge strane banke koje se suočavaju sa pritiskom likvidnosti usloviće na tržištu ekspanziju prodaje imovine po niskim cenama. U kriznim periodima banke sa viškom likvidnosti u mogućnosti su da razviju nove poslove i preuzmu poslove drugih banaka, kupujući njihovu imovinu po niskim cenama. Primer za ovo može se naći u knjizi City bank 1812 – 1970, gde autori objašnjavaju kako je centralna banka City bank, iskoristila svoju visoko likvidnosnu strategiju pred obe krize 1893. i 1907. godine, i tom strategijom dovela do rasta u novim kreditima i depozitima. Ovo ukazuje da je banka bila u stanju da poveća svoju ulogu likvidnosnog provajdera, a zadrži svoj rizik likvidnosti konstantnim. Tokom nedavne finansijske krize donekle je suprotan trend odigran. Banke, iako su uživale višak likvidnosti, nisu želele da se ponašaju kao likvidnosni stvaraoci. Neizvesnost koja proizilazi iz straha u pogledu likvidnosti u budućnosti, razlog je što su se banke u periodima krize ustručavale da pozajmljuju drugim bankama.

Značaj likvidnosti za bankarsko poslovanje proističe iz činjenice da banka može prestati sa radom u slučaju nelikvidnosti, a ako posluje sa gubitkom to ne mora uvek da bude slučaj. Problem održavanja perfektno likvidnosti banke u tržišnoj ekonomiji otežava činjenicu da su banke takve finansijske insitucije koje u procesima konverzije depozita u kredite vrše ročnu transformaciju. Drugim rečima, deponenti banaka u principu teže da drže sredstva kod banaka sa relativno kraćim rokovima, dok korisnici bankarskih kredita u principu teže da koriste sredstva sa dužim rokovima vraćanja. Ročna transformacija sredstava kod banaka inherentno je povezana sa funkcionalnim karakteristikama poslovanja bankarskih institucija. U praksi je skoro nemoguće da banka ima potpunu ravnotežu između depozita i kredita u ročnoj dimenziji. Međutim ročni debalansi između izvora i plasmana sredstava moraju da budu pod kontrolom bankarskog menadžmenta kako bi se operativno obezbedila likvidnost bankarske institucije.

Banke imaju manje probleme sa likvidnošću kod oročenih deponovanih sredstava nego kod deponovanih sredstava po viđenju (avista depoziti), jer se takvi depoziti smatraju potencijalno nestabilnim obavezama. Ipak, depoziti po viđenju, kao i kratkoročna oročenja predstavljaju i dalje prevladajući vid deponovanja sredstava kod banaka. Svega 5% ukupnih depozita je u 2010. godini oročeno na dospeća preko 1 godine.

Grafikon 1: Ročna struktura depozita banaka u Srbiji u % (Sektor za kontrolu poslovanja banaka Izveštaj za IV tromesečje 2010. godine)

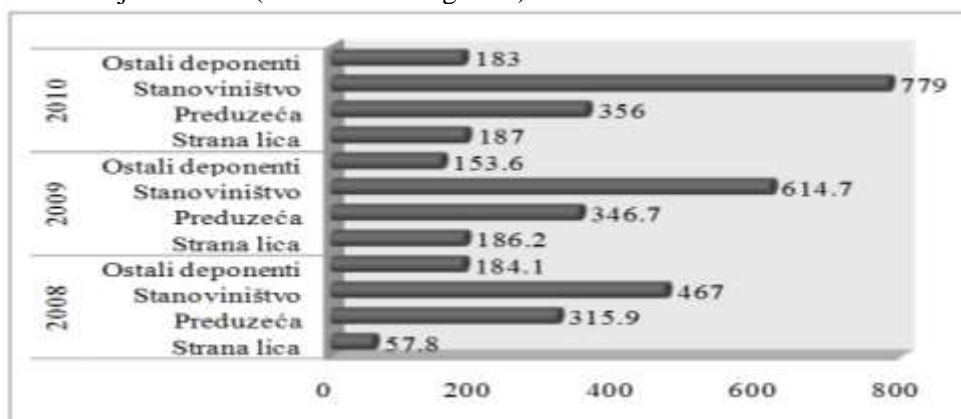
Značaj depozitnog potencijala

Banke prikupljaju sredstva na depozitnoj i nedepozitnoj osnovi (tzv. pasivni bankarski poslovi). Depozitna sredstva predstavljaju sredstva koja u banku ulažu komitenti u obliku depozita (oročenih ili bez roka), dok nedepozitna sredstva predstavljaju kredit (dobijen od centralne banke ili drugih banaka) ili sredstva prikupljena emisijom sopstvenih hartija od vrednosti na finansijskom tržištu.

Depozitni potencijal predstavlja finansijsku moć banke i najvažniji je izvor sredstava banke, a formira se na osnovu sredstava koja postoje kod deponenata banke. Deponenti banke su oni klijenti koji su uključili svoj žiro račun kod poslovne banke. Za banku je veoma važno da je depozitni potencijal što veći, jer se time obezbeđuje veća likvidnost i solventnost na duži rok. Interes banke je da dovede što veće i jače depozitare kao što su: energetika, infrastruktura, PTT. Banka je u obavezi da svojim deponentima, kako na depozite po viđenju, tako i na oročene depozite, plaća određenu kamatu tzv. pasivnu kamatu. Depozitni potencijal se uvećava i naplatom naknade, provizije za izvršene usluge.

Formiranje depozitnog potencijala na nivou poslovnih banaka je pod uticajem makroekonomskih i mikroekonomskih faktora (stopa agregatne štednje društva, stepen razvijenosti i integrisanosti banaka, monetarno-kreditna politika, stopa inflacije, spoljnotrgovinski tokovi, itd.). Sa ostvarenjem stabilne stope rasta depozita ostvaruje se i stabilnost i efikasnost bankarskog i finansijskog sistema.

Depozitni poslovi su po svojoj ekonomskoj sadržini pasivni bankarski poslovi u kojima se banka pojavljuje kao dužnik prema širokom krugu poverilaca iz različitih sektora (privrede, neprivrede i stanovništva). Ukoliko posmatramo sektorsku strukturu u periodu od 2008. do 2010. godine, i dalje najveće učešće u ukupnim depozitima čine depoziti stanovništva, slede depoziti preduzeća (javnih i drugih), kao i stranih lica (izuzev u 2008. godini). Iznosi deponovanih sredstava svih ostalih kategorija deponenata učestvuju u strukturi depozita banaka u manjem obimu (izuzev u 2008. godini).

Grafikon 2: Sektorska struktura depozita banaka u mlrd RSD (Sektor za kontrolu poslovanja banaka Izveštaj za IV tromesečje 2010. godine)

Sve poslovne banke prikupljaju sredstva i formiraju svoj finansijski potencijal upravo putem depozita stanovništva i privrede. Osnovni uslov za formiranje dovoljnog obima i stabilnog rasta depozita kod banaka jeste ostvarenje potrebne stope agregatne štednje. Prema podacima Narodne banke Srbije, više nego polovinu depozitnog potencijala čine depoziti stanovništva.

Uticaj svetske ekonomske krize na depozitni potencijal

Zastupljeni model privrednog rasta pre same ekonomske krize, oslanjao se na velike prilive sredstava iz inostranstva uz niske nivoe domaće štednje. Visok nivo zaduženosti rezultat je niskih investicija i visokog deficita tekućih spoljnih plaćanja. Efekti svetske ekonomske krize se, između ostalog, odnose i na ugroženo poverenje stanovništva u bankarski sistem, pre svega u vidu držanja depozita kod banaka. Poučeni iskustvom iz devedesetih godina, deponenti privremeno povlače sredstva. Ovakva pojava uticala je na poskupljenje domaćih kredita. Zbog krize poverenja između deponenata i banaka, kao i kreditora prema dužnicima, od velikog značaja su potezi državnih organa, centralne banke i same politike poslovnih banaka.

Ugroženo poverenja stanovništva je najopasniji efekat preliivanja svetske ekonomske krize u Srbiju. Širenjem informacija o nemogućnosti podmirenja obaveza prema komitentima neke banke, nastaje problem koji je u ekonomskoj literaturi poznat pod nazivom "juriš na banke" (engl.bank run). Osim tog neposrednog efekta, koji je za rezultat imao panično povlačenje štednje stanovništva iz banaka, izvesno je i smanjenje priliva stranih direktnih investicija, kao i poskupljenje kredita. Propast jedne banke može dovesti do povlačenja depozita iz drugih finansijskih institucija i problema s njihovom likvidnošću.

Promene bankarskog sistema u 2008. godini uticale su i na promenu zakonske regulative u cilju efikasnije zaštite depozita. Naime, donet je Zakon o izmenama i dopunama Zakona o osiguranju depozita (Sl. Glasnik RS br. 116/08.g). Promenjena je i visina osiguranog iznosa koja je sada 50.000 evra umesto ranijih 3.000 evra (na predlog Evropske komisije). Institucija kod koje banke osiguravaju depozite i koja vrši isplatu u slučaju prestanka rada banke je Agencija za osiguranje depozita. Sve banke koje poseduju dozvolu Narodne banke Srbije su obavezne da osiguraju depozite i da plaćaju redovnu premiju osiguranja. Osnivanje Agencije za osiguranje depozita je doprinelo većoj sigurnosti depozita građana i privrede u bankama.

Da bi se podstakla štednja od 2009. godine privremeno je ukinut porez na prihod od kamate za deviznu štednju koji je iznosio 20%. Od početka 2010. godine ovaj porez se ponovo obračunava i iznosi 10%. Do kraja 2012. godine biće privremeno ukinut i porez na kapitalnu dobit, kao i porez na prenos apsolutnih prava kod hartija od vrednosti.

Pored mera Narodne banke Srbije koje se vezuju za obračun obavezne rezerve na sredstva uzeta u inostranstvu, smanjenje zatezne kamatne stope za iznos razlike između obračunatog iznosa i ostvarenog prosečnog dnevnog stanja izdvojene dinarske odnosno devizne obavezne rezerve banaka, javlja se i odluka po kojoj se ne obračunava obavezna rezerva na prikupljena oročena dinarska sredstva u tzv. Nedelji štednje. Ovom merom se ne sprovodi samo afirmacija dinarske štednje, već se u velikoj meri doprinosi procesu dinarizacije. Narodna banka Srbije je ukinula ovu meru, te je usledio i osetan pad interesovanja banaka i građana za Nedelju štednje. Dokumentom „Analiza isplativosti štednje u dinarima i stranoj valuti“, Narodna banka Srbije na osnovu kretanja kamatnih stopa i deprecijacije nacionalne valute, utvrđuje da je u skoro svim načinima poređenja isplativost dinarske štednje daleko iznad isplativosti devizne štednje, naročito na srednji i dugi rok. Proces dinarizacije podržan je i merama Vlade Republike Srbije, pre svega emitovanjem državnih zapisa sa ročnošću od 18 i 24 meseca i subvencionisanjem kredita za likvidnost i potrošačkih kredita odobrenih isključivo u dinarima. Međutim, kretanje kursa dinara i nivo inflacije, faktori su koji ipak opredeljuju stanovništvo da štednju realizuju u stranoj valuti. Iako je kamatna stopa na štednju u dinarima viša od kamatnih stopa na štednju u devizama, stanovništvo se ipak opredeljuje na štednju u stranoj valuti.

Stabilnost dinara u dužem vremenskom periodu uslov je orijentacije stanovništva ka dinarskoj štednji. Ipak, rast devizne štednje bio je prisutan do oktobra 2008. godine, kada je svetska ekonomska kriza “povukla” depozite iz banaka. U narednim godinama situacija se popravlja u korist devizne štednje, iako je analizom od strane Narodne banke Srbije utvrđeno da je protekle decenije štednja bila isplativija u dinarima.

Tabela 1: Štednja stanovništva u mil. dinara (Narodna banka Srbije)

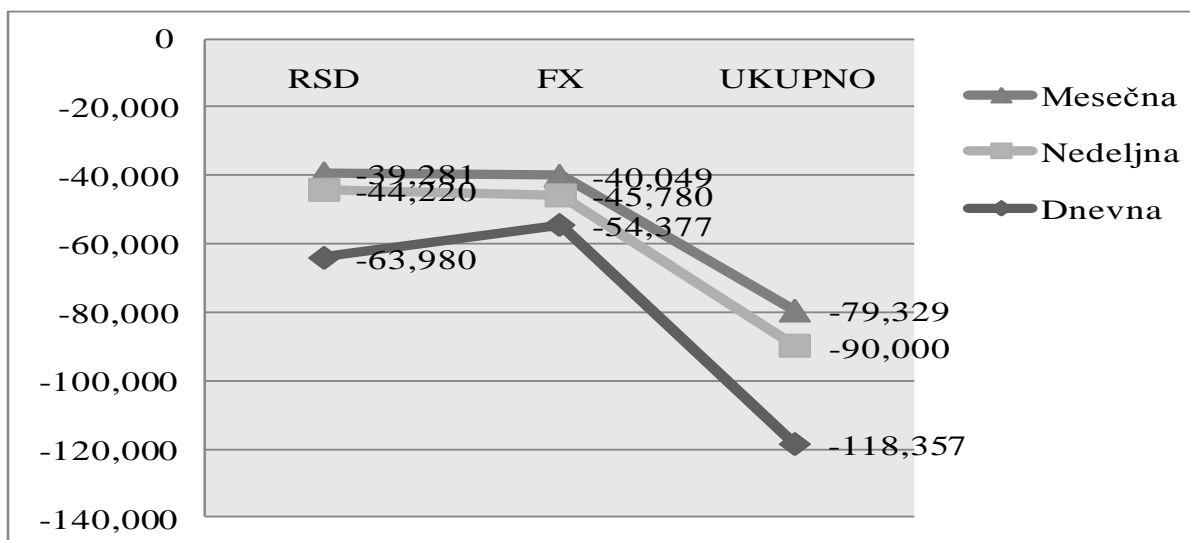
	2008	2009	2010
Devizna štednja	414.570	566.177	732.066
Dinarska štednja	10.575	12.400	13.360
Transakcioni depoziti	41.974	49.150	47.440

Dug period makroekonomske nestabilnosti, hiperinflacija, deprecijacija, odnos između kamatnih stopa na dinarsku i deviznu štednju, poreski tretman štednje, obezvređili su dinarsku štednju. Promena preferencije stanovništva da štedi u dinarima, upravo zavisi od pomenutih faktora.

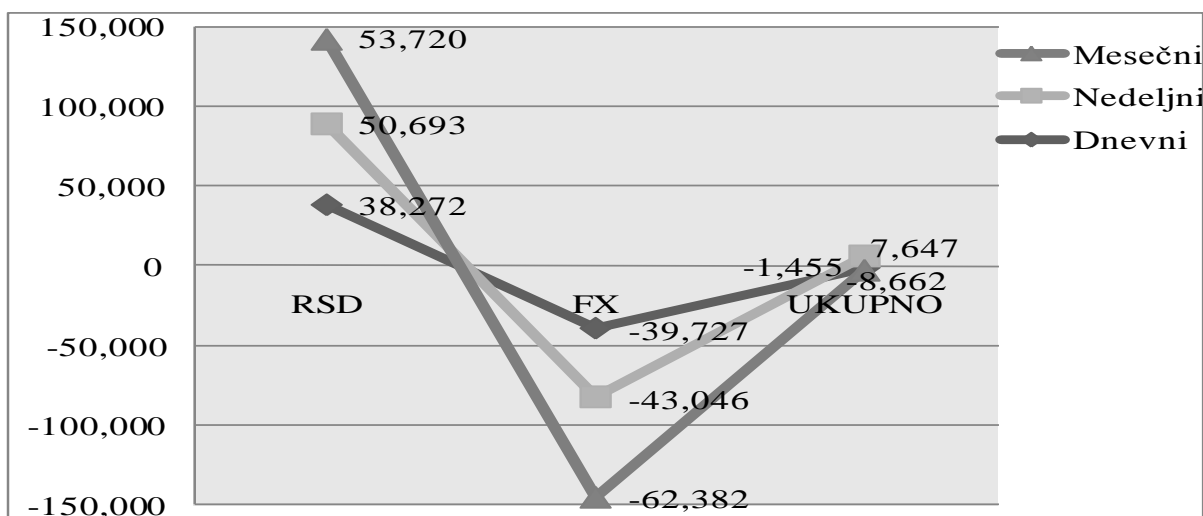
UPRAVLJANJE RIZIKOM LIKVIDNOSTI BANKE

Upravljanje rizikom likvidnosti banaka za razliku od drugih elemenata kojima se treba upravljati specifično je, jer ne postoje dve banke koje bi mogle primenjivati iste politike i procedure likvidnosti niti jednaku organizaciju tih poslova. Bazelski odbor je uveo standarde koji obavezuju uprave banaka, ali i nacionalne supervizore da učine sve u svrhu boljeg upravljanja rizikom likvidnosti, kao i sprečavanju propadanja banaka zbog delovanja tog rizika. U nastavku radu biće prikazana strategija upravljanja likvidnosti Bance Intese a.d. Beograd čiji ciljevi obuhvataju: (Napomene uz finansijski izveštaj, Banca Intesa a.d. Beograd, 2010) planiranje priliva i odliva gotovine, postavljanje i praćenje indikatora likvidnosti, merenje i praćenje likvidnosti banke, merenje gepova likvidnosti i procena stabilnosti depozita i pripremanje izveštaja za menadžment.

Sušтина projektovanja likvidnosti banke sastoji se u tome da se za određene vremenske intervale izračunava gep (jaz) likvidnosti banke (bank's liquidity gap). Ovaj likvidnosni gep predstavlja razliku između anticipiranih izvora sredstava i potencijalne upotrebe sredstava od strane banke. Pozitivne i posebno negativne vrednosti gepa likvidnosti bankarski menadžment mora da pokrije putem odgovarajućih mehanizama finansiranja neravnoteže. U grafikonima 3 i 4 predstavljena je projekcija gep-ova i rezervi likvidnosti Bance Intese a.d. Beograd, na određeni dan (xy), u cilju pravovremenog ukazivanja na postojeće i potencijalne rizike, kojima je izložena banka i procenu njene sposobnosti da te rizike apsorbuje i ostvari stabilno funkcionisanje na finansijskom tržištu.

Grafikon 3: Statistička projekcija rezerve likvidnosti Bance Intese a.d. Beograd (iznosi u mio.RSD)

Grafikon 4: Statistička projekcija GAP-ova likvidnosti Bance Intese a.d. Beograd (iznosi u mio.RSD)

Negativan gep u intervalu do mesec dana javlja se kao posledica konzervativne pretpostavke da će svi depoziti po viđenju biti povučeni u tom roku. Praksa je pokazala da je ovaj scenario malo verovatan čak i u uslovima krize likvidnosti. Izbor optimalne strukture pokrivanja gega nelikvidnosti zavisi od očekivanog trajanja gega nelikvidnosti i očekivanog kretanja kamatnih stopa na finansijskom tržištu. Ukoliko se ocenjuje da će negativni gep trajati svega nekoliko dana, banka teži da koristi kratkoročne izvore sredstava (kupovina sredstava na međubankarskom tržištu ili repo transakcije). Ukoliko se oceni da će negativni gep trajati nešto duže, banka će verovatno koristiti emisiju depozitnih certifikata.

Povodom izrade projekcije priliva i odliva koriste se, ugovoreni ili pretpostavljeni datumi dospeća pojedinih kategorija sredstava i obaveza. Projekcija potencijalnih izdataka u dužim vremenskim intervalima vrši se pomoću pretpostavki za rast kreditnog portfolija banke (ukupni prilivi na račun zbog plasmana su za izabrani vremenski interval manji od izdataka na račun novo odobrenih plasmana). U slučaju projektovanja potencijalnih priliva i odliva na račune depozita po viđenju za preduzeća i fizička lica, datum dospeća obaveza (po viđenju) neće dati realnu sliku moguće likvidnosti, jer značajan iznos ovih depozita je stalno prisutan na računu klijenata (jezgro depozita), radi posebnog praćenja i analize u skladu sa usvojenim modelom. Rast ove kategorije depozita je projektovan u skladu sa budžetskim projekcijama. U slučaju projekcija izdataka u okviru vanbilansnih obaveza, konzervativne pretpostavke korišćenja su za stepen iskorišćenja odobrenih kreditnih linija i aktiviranja garancije, u skladu sa regulacijom i istorijskim iskustvom NBS.

Kod projektovanja likvidnosti bitno je da se u svakoj banci sagleda u kojoj proporciji štedni i oročeni depoziti banke mogu da budu ocenjeni kao stabilni depoziti. Preostali iznos čine nestabilni depoziti (volatile deposits) za koje se očekuje da će biti povučeni u ročnom spektru od jedne godine odnosno da su osetljivi na promene na tržišnim kamatnim stopama. Projektovanje likvidnosti banke sadrži i ciklični aspekt, koji je utoliko više naglašen ukoliko je banka u većoj meri povezana sa onim privrednim granama kod kojih postoji veći stepen cikličnih oscilacija. Dugoročna empirijska istraživanja su pokazala da zajmovni zahtevi u periodima visoke privredne aktivnosti rastu iznad linije trenda, a da u uslovima privrednih recesija padaju ispod linije trenda. Takođe i kretanje depozita pokazuje cikličnu konfiguraciju, jer je rast depozita relativno nizak u vreme cikličnog uspona, da bi akceleraciju dobio za vreme recesija.

Pokazatelj likvidnosti banke

Pokazatelj likvidnosti propisan od strane Narodne banke Srbije (NBS) predstavlja odnos likvidne aktive i tekućih obaveza. Likvidna aktiva obuhvata sva potraživanja i pozicije aktive koje dospevaju u periodu od mesec dana. Tekuće obaveze obuhvataju sve obaveze banke koje dospevaju u periodu od mesec dana. Ovaj pokazatelj likvidnosti ne sme biti manji od 1 (prosek pokazatelja likvidnosti svih radnih dana u mesecu), kao ni manji od 0.9 duže od tri uzastopna radna dana ili 0.8 - kad je obračunat za jedan radni dan. Tabela br. 2 predstavlja prikaz pokazatelja likvidnosti za prethodne tri godine, gde se jasno može videti da je Banca Intesa u opšte kriznim periodima 2008. godine raspolagala likvidnim sredstvima znatno iznad optimalnog nivoa (2,38 najviši, prosečni 1,69), što ukazuje na neiskorišćenost finansijskog potencijala za stvaranje dodatnih prinosa. U 2009., 2010. dolazi do znatnog slabljenja uticaja svetske ekonomske krize, i banka u tom periodu nivo likvidnosti održava na znatno nižem—optimalnom nivou (najviši 1,53 u datom periodu).

Tabela 2: Pokazatelj likvidnosti Banke Intesa a.d. Beograd, 2010., 2009. i 2008. godina (Finansijski izveštaj, Banke Intese a.d. Beograd)

	2010.	2009.	2008.
Na dan 31. decembra	1,15	1,35	1,28
Prosek tokom perioda	1,34	1,28	1,69
Najviši nivo likvidnosti	1,53	1,53	2,38
Najniži nivo likvidnosti	1,09	1,12	1,23

Komparacija indikatora likvidnosti omogućuje bankama da odrede da li je njihova likvidnost s obzirom na različite kriterije odgovarajuća, niska ili previsoka. Ukoliko je likvidnost banke niska potrebno je imati razvijene procedure kojima je moguće smanjiti ograničenja banične likvidnosti. Međutim, moguće je da banka ima i preveliku likvidnost što za banku predstavlja oportunitetne troškove, jer je angažovanjem

slobodnih sredstava bilo moguće ostvariti određene dodatne prinose. S'toga, banka mora imati procedure kojima će uspešno plasirati slobodna novčana sredstva.

U modelu planiranja potrebno je razumeti buduće novčane tokove banke i istražiti mogućnosti obezbeđenja likvidnosti uvažavajući faktore rizika likvidnosti u banci. Planiranje likvidnosti banke trebalo bi se vršiti uz pretpostavku normalnih ekonomskih zakona, zakona krize likvidnosti i opšte tržišne krize.

UPRAVLJANJE RIZIKOM LIKVIDNOSTI U KRIZNIM SITUACIJAMA

Pored upravljanja likvidnošću u redovnim uslovima poslovanja, banka treba da bude spremna da upravlja likvidnošću i u stresnim uslovima (kriza likvidnosti). Analiza scenarija i stres testovi su tehnike za upravljanje aktivom i pasivom banke (ALM - Assets and Liabilities Management), čija je suština da se primenom različitih alternativnih scenarija u analizi rizika sagledaju mogući negativni efekti na kapital i finansijski rezultat banke. Scenario analiza (naziva se još i simulaciona analiza) zahteva da se najpre definišu rizični scenariji po banku, a onaj scenario koji sintetizuje više pojedinačnih scenarija i koji može dovesti do ekscenno visokog nivoa rizika predstavlja, zapravo, stres test. Stres test predstavlja skup kvalitativni i kvantitativnih metoda koje se koriste za analizu uticaja svih, a pre svega bitnih ekstremnih uticajnih faktora. U grupu metoda stres testiranja ubrajaju se mnogi alati za analize, koje se grupišu u dve velike grupe, i to u analize osetljivosti („sensitivity analysis“) i u scenario analize („scenario analysis“). Kod scenario analiza izbor scenarija može se bazirati na istorijskoj („historical scenarios“), hipotetičkoj bazi („hypothetical scenarios“) ili na bazi statističkih metoda („statistically determined scenarios“). U nekim zemljama, poput Srbije, stres testovi su ugovorna obaveza sa različitim međunarodnim finansijskim institucijama, koje pozajmicama pomažu državama da prevaziđu ekonomsku krizu. U proceduru testiranja uzimaju se bruto proizvod zemlje, stopa nezaposlenosti, cena nekretnina, inflacija, rizičnost kredita, profitabilnost privrede kao značajne promenljive za kreiranje scenarija.

Suština stres testova je dakle da se utvrdi otpornost postojeće bilansne (ali i vanbilansne) strukture na ekstremno visoke nivoje rizika. Rezultati ovih stres testova treba da budu predmet razmatranja rukovodstva banke i, u skladu sa sprovedenom analizom, treba da obezbede osnov za preduzimanje korektivnih mera za ograničavanje izloženosti banke riziku likvidnosti, za prilagođavanje likvidne aktive i profila likvidnosti u skladu sa ustanovljenom tolerancijom banke prema rizicima. Kod upravljanja likvidnosnim rizikom najčešće se analiziraju sledeći scenariji:

- 1) naglo povlačenje depozita
- 2) nagli rast zahteva za odobravanje kredita i korišćenje odobrenih kreditnih linija iz vanbilansa banke
- 3) poremećaji na domaćem i međunarodnom finansijskom tržištu koji onemogućavaju ili otežavaju pristup svežim izvorima finansiranja
- 4) pogoršanje kreditnog rejtinga zemlje/banke što nepovoljno utiče na mogućnost zaduživanja.

Kao što je već istaknuto, naglo povlačenje depozita je jedan od najnepoželjnijih scenarija u poslovanju banaka, jer oni predstavljaju osnovni izvor finansiranja banaka, odnosno glavno sredstvo za rad. Banke vršeći ročnu transformaciju sredstava svesno prave gep u pogledu rokova dospeća plasmana i obaveza, i na taj način se izlažu riziku od nelikvidnosti, ali suština je u adekvatnom upravljanju tim gepom. Svaka banka treba najpre da obezbedi dovoljnu količinu likvidne aktive i da utvrdi realne mogućnosti zaduživanja na finansijskom tržištu, kao osnovne instrumente za upravljanje rizikom likvidnosti. Veoma je bitno utvrditi volatilnost depozita po videnju (transakcionih i štednih depozita), kao najnestabilnijih izvora finansiranja, na bazi njihovog istorijskog kretanja i primenom standardne devijacije kao statističke mere disperzije.

Nagli rast zahteva za odobravanje kredita, kao i korišćenje odobrenih kreditnih linija, predstavlja, takođe, scenario koji se mora imati u vidu u cilju adekvatnog upravljanja rizikom likvidnosti. Na ovom mestu treba ukazati i na blisku vezu između kreditnog rizika i rizika likvidnosti. Naime, rast kreditnog rizika (rizik od nenaplate potraživanja) usled kašnjenja klijenata u izmirivanju obaveza ili pogoršanje kreditnog rejtinga klijenta zbog nekih drugih negativnih pojava u njegovom poslovanju dovodi do smanjenja likvidnih potraživanja i samim tim do pogoršanja likvidnosne pozicije banke. Treći i četvrti scenario onemogućavaju ili otežavaju pristup svežim izvorima finansiranja na domaćem i međunarodnom finansijskom tržištu po prihvatljivoj ceni.

Treba imati u vidu da se u uslovima krize sredstva na tržištu novca mogu pribaviti, ali uz manju ročnost, manji iznos i veću cenu. Prethodno navedeno, ukazuje da upravljanje rizikom likvidnosti uključuje razne scenarije. Prvi scenario se koristi u uslovima normalnog poslovanja, drugi scenario se odnosi na likvidnost banke u kriznim situacijama, kada se veći deo njenih obaveza ne može obrtati i to dovodi do smanjenja bilansa banke. Treći scenario se odnosi na opšte tržišne krize, kada je likvidnost ugrožena u celom bankarskom sektoru. U tabeli su prikazani jednostavni mehanizmi za predviđanje likvidnosti u navedena tri slučaja (Cvetanović, 2008).

Tabela 3: Struktura ročnosti u tri scenarija

Gotovinski prilivi	Normalni uslovi poslovanja	Krizna situacija za organizaciju	Opšta tržišna kriza
Aktiva koja dospeva			
Aktivna kamata			
Prodaja aktive			
Korištenja			
Ostalo			
Ukupni prilivi			
Pasiva koja dospeva			
Pasivna kamata			
Isplate po obavezama kreditiranja			
Privremeno podizanje depozita			
Poslovni troškovi			
Ostalo			
Ukupni odlivi			
Višak/Manjak Likvidnosti			

ZAKLJUČAK

Depoziti predstavljaju temelj na osnovu kojeg banke rastu i napreduju, odnosno predstavljaju izvor profita i rasta banke. Suvišno je isticati značaj prikupljanja depozita jer je to jedan od najznačajnijih aktivnosti u poslovnoj politici banke. Ono što je karakteristično za bankarstvo u našoj zemlji je da sektor stanovništva veliku količinu novčanih sredstava drži van bankarskog sektora, obzirom da je poverenje u naš bankarski sistem izgubljeno, što ima nepovoljan uticaj na celu privredu. Jedan od ključnih izazova pred Narodnom bankom Srbije ogleda se u formiranju realne osnove za poboljšanje dinarske depozitne baze. Sredstva koja se nalaze van bankarskog sektora bila bi svojevrsna ne samo depozitna, već i finansijska injekcija koja bi uticala na povećanje bankarske i privredne aktivnosti.

Ni ekonomski prostor Srbije nije ostao imun na svetsku krizu. Vesti o stečaju i finansijskim poteškoćama velikih svetskih bankarskih grupacija izazvale su nagli pad poverenja i paničnu reakciju domaćeg stanovništva u poslednjem kvartalu 2008. godine, koja se manifestovala povlačenjem depozita iz bankarskog sektora. Iako nije bilo racionalnih osnova za ovako naglašeno nepoverenje štediša, negativna iskustva iz devedesetih godina bila su još uvek duboko prisutna, što je rezultiralo slabljenjem depozitne osnove bankarskog sektora u visini od 1.4 milijarde evra. Povlačenje štednih uloga usporeno je uveravanjem javnosti od strane Centralne banke da nema razloga za nepoverenje u bankarski sistem, da bi konačno bilo zaustavljeno tek intervencijom Vlade kroz osiguravanje depozita do visine od 50.000 evra.

Na pozitivan rast štednje stanovništva kod bankarskih institucija pozitivno deluje zaštita uloga deponenata kod banaka. Ukoliko u bankarskom sistemu postoji državna zaštitna mreža dolazi do formiranja moralnog hazarda, odnosno, bankarski menadžment ulazi u veće kreditne i poslovne rizike, jer se u slučaju poslovnog neuspeha deo gubitka prenosi na državne osiguravajuće agencije. Jedan od principa visine stope premije osiguranja u bankarskom sektoru Srbije trebao bi se zasnivati po uzoru na zemlje sa visoko razvijenim finansijskim tržištem. Jedan od primera koji može poslužiti je Američki režim obaveznog osiguranja depozita po kojem nijedna banka ne plaća istu stopu premije osiguranja, već upravo srazmerno visini rizika.

Na osnovu sprovedenih scenario analiza i stres testova NBS je zaključila da je bankarski sektor u Srbiji visoko likvidan i sposoban da amortizuje snažne likvidnosne šokove. U okviru tih analiza, regulatorni ratio rizika likvidnosti nije se spuštao ispod minimalnog nivoa koji iznosi 1. Sve ovo ukazuje na to da se u našoj zemlji odgovorno upravlja likvidnosnim rizikom. Upravo analiziranje testova moglo bi biti korisno samim poslovnim bankama da sagledaju kvalitet svojih poslovnih performansi i potraže načine da ih održe u onim segmentima gde su se pokazale kao dobre, odnosno unaprede u onim segmentima gde odstupaju od željenih vrednosti. Banke će samo takvim pristupom moći da na kvalitetan, ozbiljan, naučno utemeljen i u praksi utvrđen način ispune svoja nastojanja ka uspešnom poslovanju u odnosu na konkurente, kao i u odnosu na buduće vreme.

Optimalna likvidnost se postiže u uslovima kada su rokovi između sredstava i plasmana banke sinhronizovani. Da bi se uspostavila ravnoteža profitabilnosti i likvidnosti, menadžment mora pažljivo vagati puni povrat na sredstva (prinos plus osigurane vrednosti) u odnosu na veći očekivani povrat povezan sa manje likvidnim sredstvima. Likvidnost je izuzetno važna u toku održivosti bilo koje banke, dok je upravljanje likvidnošću među najznačajnijim aktivnostima koje sprovodi banka. Uzimajući u obzir aktuelnu situaciju na globalnom finansijskom tržištu, banke moraju biti sposobne da vrše prilagođavanje u skladu sa zahtevima savremenog tržišta ukoliko žele da opstanu na tržištu.

LITERATURA

Van, G., Bratanović-Brajlović S. (2003) *Analyzing and Managing Banking Risk – A Framework for Assessing Corporate Governance and Financial Risk*, The World Bank, Washington D.C., USA.

Rose, P., (1991) *Commercial Bank Management Producing and Selling Financial Services*, Irwin, Boston, USA.

Službeni glasnik RS, 129/2007., Odlika o upravljanju rizikom likvidnosti banke.

Sound Practices for Managing Liquidity in Banking Organisations, (2000) Basel Committee on Banking Supervision, Basel.

Ćirović, M., (2008) *Bankarstvo*, Bridge Company, Beograd.

Uyemura, G., Deventure, R. (1993) *Financial Risk Management in Banking*, McGraw-Hill, New York, USA.

Cvetinović, M. (2008) Upravljanje rizicima u finansijskom poslovanju, Univerzitet Singidunum, Beograd.

Finansijski izveštaji Bance Intesa a.d. Beograd za 2010., 2009. i 2008. godinu.

Narodna banka Srbije (2010) „Analiza isplativosti dinarske i devizne štednje“, dostupno na:

http://www.nbs.rs/export/internet/latinica/90/analize/Analiza_isplativost_dinarske_i_devizne_stednje.pdf
(preuzeto: 25.06.2011.)

Narodna banka Srbije (2010) „Godišnji izveštaj o poslovanju i rezultatima rada u 2010. godini“, dostupno

na: http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/90/90_4/godisnji_izvestaj_2010.pdf (preuzeto: 01.07.2011)